

Spis treści

STRESZCZENIE ROZDZIAŁÓW	5
WPROWADZENIE	9
Charakterystyka antropologii	10
Stalość człowieka	13
I. ŚMIERTELNOŚĆ I ODRÓŻNIENIE	17
Martwe dziecko na łożu z kwiatów	17
Mity i człowiek z gliny	21
Monoteizm albo pokonanie śmierci	28
Mądrość albo złudzenie śmierci	30
Zapomnienie o śmierci w nowoczesnych ideologiach ...	43
Późna nowoczesność i nieśmiertelność biologiczna ...	47
II. SPOŁECZEŃSTWO JEST NIEŚMIERTELNE	55
Cztery etapy w historii „ocalenia”	59
Wiara w siebie i lęk przed zniknięciem	69
Ostatni człowiek	77
III. ETYKA, CZYLI POWSZECHNA INTUICJA NORMY... ..	87
Zwierzęce początki	90
Podobieństwo różnych kosmogonii	96
Odróżnienie i oddzielenie. Chaos i zło	100
Uniwersalna figura zła i dobra	104
Cztery przypadki zniszczenia pewności moralnej	109
Stworzenie mieszane	114

IV. PRZEKAZ	123
Spadkobierca	128
Sztuka życia	132
Przekaz i kolektywizm	139
Zepsuty przekaz	148
Zdeprawowana kultura	152
 V. RELACJA I DYSTANS	 161
Istotowa niewystarczalność jako źródło inności	163
Nieredukowalna różnica	166
Więź na odległość i spotkanie jako cel	168
Dar i odwzajemnianie daru jako podstawa więzi	172
Dług i więź	175
Anonimowa solidarność jako niweczenie relacji	178
Wysiłek	184
Przyzwoite społeczeństwo i zgoda cywilna	192
Od obojętności do nierozróżnialności – zaprzeczenie antropologii	 197
 VI. ZAKORZENIENIE I EMANCYPACJA	 199
Skandal cierpienia	202
Emancypacja jako poszukiwanie innego zakorzenia	 204
Prometeusz i biwak Trockiego	209
Barbarzyństwa emancypacji	215
Współczesny bunt przeciwko zakorzenieniu	218
Lęk	221
Pokusa ostateczności	226
„Robak ziemny”, który marzy	231

KONKLUZJA	239
-----------------	-----

Streszczenie rozdziałów

Wprowadzenie

Rozdział I: śmiertelność i odróżnienie

Świadomość śmierci wyznacza moment pojawienia się istoty ludzkiej jako takiej, a jednocześnie odróżnia jednostki od siebie. Wszystkie mity kosmogoniczne ukazują ludzi jako istoty, których cechą szczególną jest śmiertelność. To zrozumienie ma charakter powszechny. Historia Gilgamesza: ledwie człowiek zaczyna pisać, pisze o swoim lęku przed śmiercią.

Ludzkość znalazła dwie odpowiedzi na tragedię śmiertelności: religie pragną pokonać śmierć dzięki wieczności lub nieśmiertelności; mądrość opisuje śmierć jako złudzenie. Sokrates i Chrystus. Ideologie wymazują śmierć przez zacieranie jednostkowości. Współczesna technika zapowiada nieśmiertelność biologiczną. To oszustwo, bo świat żyje tylko dlatego, że jest wiecznie młody.

Rozdział II: Społeczeństwo jest nieśmiertelne

W odróżnieniu od jednostki naród ma „żyć zawsze”. Wola symbolicznej nieśmiertelności wiąże się z naszym przekonaniem, że byt jest lepszy od niebytu. Wymóg trwania i idea „ocalenia”: czy społeczeństwo powinno trwać za każdą cenę? W jaki sposób starożytni i ludzie renesansu przedkładali ocalenie nad moralność; nazizm jako ideologia ocalenia; w jaki sposób chrześcijaństwo od czasów Augustyna oraz współczesna doktryna praw człowieka uznają pierwszeństwo moralności nad ocaleniem.

Samobójstwo narodu i lęk przed zbiorową zagładą. Dzisiaj dotyczy on już nie pojedynczego społeczeństwa, lecz całej ludzkości. Nihilizm i ostatni człowiek. Tylko nadzieja i akceptacja ryzyka umożliwiają trwanie. Cechy społeczeństw przyszłości.

Rozdział III: Etyka, czyli powszechna intuicja normy

Rozróżnianie dobra od zła jest wspólne wszystkim ludzkim społeczeństwom. Załączek moralności u wyższych zwierząt. We wszystkich mitach kosmogonicznych po odróżnieniu, dzięki któremu byty wyłaniają się z chaosu, dochodzi do oddzielenia, które rodzi zło. Człowiek musi być oddzielony, aby być, ale musi być w relacji, aby być dobrze. Dobro, które jednoczy, i zło, które dzieli, uzyskują jako takie znaczenie powszechne.

Cztery przypadki upadku moralnego pokazują, że ludzkość nie może się wyzbyć świadomości etycznej: perwersyjne uprawomocnienie zasady rozdzielenia w nazizmie, rozpad więzi społecznych w plemieniu Iksów, zanik zróżnicowania albo powrót do chaosu w ideologiach egalitarnych i relatywizm, który z nich wynika.

Doświadczenie historyczne piętnuje manichejskie pokusy oddzielenia dobra od zła przez przypisanie ich odmiennym grupom, co szybko prowadzi do totalitaryzmu; paradoks moralny jest udziałem wszystkich ludzi.

Rozdział IV: Przekaz

Kultura przekształca istotę człekokształtną w istotę ludzką. Człowiek jest w najwyższym stopniu bytem-który-przekazuje, każdy rodzi się z dziedzictwem, którego sobie nie wybrał. Przekazuje się nie tylko kulturę uczoną, ale przede wszystkim sztukę życia, czyli ucywilizowanie, bez którego kultura staje się barbarzyńska. Trzeba odróżniać kolektywizm, który produkuje byty przez anonimową tresurę,

od przekazu, który zapładnia, wymagając uwagi i osobistego świadectwa.

Późna nowoczesność sprzyja rozpacz, bo ośmiesza przekaz, otaczając go pogardą i szyderstwem. Ten schylek ma kilka przyczyn: mechanizm przekazu został zepsuty przez nadmiar autorytetu; kultura została zdeprawowana, przekształcając się w barbarzyństwo. Zasadniczy i witalny charakter przekazu ujawnia się, kiedy przekazu brakuje.

Rozdział V: Relacja i dystans

Relacja jest wpisana w ludzką naturę, ponieważ człowiek jest z istoty bytem wybrakowanym: jest określony przez swoje cechy i brakuje mu tego, czym nie jest. Ale relacja nie jest stapianiem się w jedno, zakłada odróżnienie i oddzielenie. Pierwotnym wyrazem relacji jest akt daru zakładający istnienie długu, który sam przez się ustanawia więź.

Aby wymknąć się poczuciu długu i nierówności daru, niektóre współczesne społeczeństwa usuwają dar i zastępują go przez należność, anonimowe świadczenie. Relacja przestaje być celem, zanika na rzecz równości. Jednostka, „wyzwolona” od potrzeby drugiego człowieka, szybko zamyka się w sobie i nie usiłuje już „stawać się”, co jest cechą własną każdej ludzkiej istoty. Jednocześnie coraz rzadsza staje się relacja wzajemnej uprzejmości, dzięki której można w ogóle żyć w społeczeństwie.

Relacja istnieje tylko w uznaniu różnicy będącej czymś więcej niż zwykłym folklorem. Zanikanie odróżnień, in-dyferencjacja, oznacza niezdolność do więzi.

Rozdział VI: Zakorzenie i emancypacja

Częścią ludzkiej kondycji jest chęć wyrwania się z niej. Stąd konstytutywny paradoks. Człowiek zawsze ma potrzebę zakorzenienia, ponieważ jest określony przez swój los antropologiczny i kulturowy;

chce również wyzwolić się od cierpienia losu i w tym sensie jest zawsze gdzie indziej. Emancypacja oznacza poszukiwanie zakorzenienia bardziej odpowiedniego, bardziej swobodnego i sprawiedliwego. Jeżeli posuwa się tak daleko, że chce wyeliminować wszelkie zakorzenienie, wówczas perwersyjnie niszczy człowieka. Od „biwaku” Trockiego do obywatela świata – – nierozpoznane wypaczenia emancypacji. Powrót do Oświecenia Vica: człowiek jest „ziemnym robakiem”, który marzy.

Czym jest człowiek? Kurs antropologii dla niewtajemniczonych to książka opisująca człowieka od strony jego kruchości, którą niesie z sobą śmiertelność. To ona, według Autorki, jest źródłem życia duchowego, daje zdolność do przekraczania ograniczeń natury i bycia wolnym. Delsol stawia niezwykle diagnozę dotyczącą człowieczeństwa i roli człowieka w kulturze współczesnej.

CHANTAL DELSOL (ur. 1947), filozof, historyk idei, powieściopisarka. Po polsku ukazały się: *Zasada pomocniczości* (1995), *Esej o człowieku późnej nowoczesności* (2003) oraz powieść *Wariatki* (2002, 2003).